

**ORHAN PAMUK' UN "CEVDET BEY VE OĞULLARI"
ROMANINDAKİ SOSYO-KÜLTÜREL KELİMELEİN RUSÇAYA
ÇEVİRİSİNDEKİ AKTARIM PROBLEMLERİ ÜZERİNE ANALİZ**

**An Analysis of Transfer Problems in the Translation of Socio-Cultural
Words in Orhan Pamuk's "Cevdet Bey ve Oğulları"**

Yrd. Doç. Dr. Hadi BAK*

Özet

Tüm Türk toplumu ve Rus toplumu ile ilişkiler uzun yıllar öncesine dayanmaktadır. Bu nedenle, her iki toplum gerek sosyal hayat olsun gerekse kültürel anlamda olsun birbirinden etkilenmiştir. Orhan Pamuk'un "*Cevdet Bey ve Oğulları*" adlı eseri bir Türk ailesinin yaşam biçimini göz önünde bulundurur. Ayrıca Orhan Pamuk' un diğer eserlerinde görüldüğü gibi özellikle bu eserde de Doğu ve Batı arasında bir ilişki ortaya çıkmaktadır. Romanlarında çok yönlü zenginlik vardır. "*Cevdet Bey ve Oğulları*" romanında gelenek, kültür, yerellik, evrensellik ve doğu-batı gibi konular karşımıza çıkar. Bu eser bir aile hikâyesidir ve eserde Türk geleneği ve yaşam tarzına dair birçok unsur vardır. Dolayısıyla eserin Rus okurlar ile tanıtılmasında bazı gelenek ve göreneklerimizle dayalı kelimeler ve söz öbeklerin çevirisinde aktarım sorunları bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türkçe, Rusça, Edebi Eser, Çeviri, Gelenek.

Abstract

The relationships between the Turkish and the Russian societies have a long history. Therefore, both societies have affected each other in terms of both social and cultural life. "*Cevdet Bey ve Oğulları*" by Orhan Pamuk puts the lifestyle of a Turkish family to the center of the novel. Also, as seen in his other novels, the author especially deals with the relationship between the East and the West in this novel. In this regard, his novels are rich. The reader might see issues such as tradition, culture, localness vs universality and east-west in "*Cevdet Bey ve Oğulları*" by Orhan Pamuk. This novel is a family story and there are a lot of references to the Turkish traditions and lifestyle. Thus, there are some transfer problems in the translation of words and phrases about our culture and traditions while introducing this literary work to the Russian readers.

Key Words: Turkish, Russian, Literary work, Translation, Tradition.

---

* Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü, hadi.bak@atauni.edu.tr.

Giriş

Cevdet Bey ve Oğulları adlı roman Orhan Pamuk'un ilk eseridir ve bu eser ile iki ödül almıştır. Onun ilk üç kitabı arasında yer alır ve bu kitapla birlikte yazarlık hayatında önemli gelişmeler olmuştur. Orhan Pamuk "*Cevdet Bey ve Oğulları*" romanında henüz klasik anlatı tekniklerini kullanır ve Türkiye'nin Avrupa'ya yönelmesinin toplumsal sürecini saydamlaştırmak için ele aldığı tarihsel kesitlerin tipik oyuncularını ve kesitlerdeki ideolojik konumlarını bir ailede bize gösterir. Bu aile etrafında bir yandan Türkiye Cumhuriyetinin hikâyesini, diğer yandan dönemim kültür hayatını, orta ve yukarı sınıfların yaşam biçimlerini, ev içlerini, tüketim zevklerini, ağır akan bir panoramik çağ romanı kalıplarıyla anlattığı bir romandır. Çeşitli sıfatlarla nitelendirilecek bu eser Orhan Pamuk'un yazarlık yaşamının başlangıç noktasını oluşturması bakımından önemlidir. İkinci olarak mekânı, bir mahalleyi betimleyen, üst sınıfların yaşamını konu alan bir panoramik roman olarak dönemin edebiyat iklimine yeni bir açılım getirmiştir. Ayrıca klasik roman kalıplarına uygun olduğu için bugün özellikle geleneksel romandan hoşlanan okurların ilgisini toplamaktadır.

Bütün bunlar göz önüne alındığında "*Cevdet Bey ve Oğulları*" adlı romanın Orhan Pamuk sanatındaki yerinin ne kadar önemli olduğu açıktır.

Eserin Rusçaya Çeviri

Eser 2007 yılında Amfora yayınevi bünyesinde M. Şarov tarafından Rusçaya "*Джевдет-Бей и Сыновья*" adıyla çevrilmiştir. Kitabın aslı 610 sayfadan oluşmaktadır, fakat Rusçaya 735 sayfa halinde çevrilmiştir.

Eserdeki Sosyo-Kültürel Analiz

Dilin toplumla olan bağları, onun bir "toplumsal kurum" olarak nitelenmesine yol açar. Toplumbilimcilerin dille toplumun ayrılmaz bağlarını, ilişkilerini çeşitli açılardan inceledikleri gibi, dilbilimci ve budun bilimciler de bu alanda çok geniş araştırmalara girmişlerdir. Bugün dil toplumbilimi (ya da dilsel toplumbilim) adlı geniş bir araştırma alanı vardır. Dil olayları, dil konularıyla toplumsal sorunlar arasındaki paralellikleri, ilişkileri inceler (Doğan, 2009: s. 64).

Toplumunu yakından inceleyen araştırmacılar, dil ile toplum arasındaki ilişkiye dikkat çekmektedirler. Toplumun günlük yaşayışı, örf âdeti, geleneği yani kısacası hayatına dair her şey dil ile çok önemli bir ilişki içindedir. Biz ele aldığımızın eserde bu durumu açıkla göstermekteyiz. Ama asıl olan ise, bu olguları başka dillere aktarmaktadır. Çalışmamızda bunu örnekler vererek daha detaylı açıklayacağız.

Ayrıca eserde, sosyokültürel yapıyla çok yakın ilişkide olan anlam arayışı da karşımıza çıkmaktadır. Fakat biz çalışmamızda bu durumu değerlendirmedik.

Romandan elde ettiğimiz bilgiler ışığında bakıldığında da anlam arayışı sorununun toplumların sosyo-ekonomik ve sosyokültürel yapısıyla yakından ilgili olduğu görülmektedir (Solmaz, 2003: s. 139).

Roman üzerine yapılan çalışmaların çoğunda çok yakından sosyokültürel olgular görülmektedir. Sosyokültürel olgular, bir anda toplumu ya da toplumsal bir grubun kendine özgü olan kültürünü ilgilendiren bütün etkenlerdir. Toplumların kendine özgü yapılarını inciler ve oldukça geniş boyutlar içermektedir. Yaşam biçiminden politikaya, sosyolojiye dek birçok ayrıntıyı barındırır. Ancak her ülkenin kendine özgü bir yapısı olduğu için sosyokültürel kavramının da tanınması ve içeriğinin belirlenmesinde her ülkenin kendi toplumunun yaşayışına ilişkin değerlendirme yoluna gidilmiştir.

Sosyokültürel kavramına baktığımızda içine düğün, bayram, sünnet, çocuk, cenaze, dini yaşam vs. türünden halk gelenekleri ve deyimler, atasözleri gibi birçok konuyu kapsamaktadır. Ele aldığımız eserdeki sosyokültürel kelimeler üzerinde duracağız. Romanda psikolojik, sosyokültürel, sosyolojik ve ekonomik faktörler topluca gözden geçirilmiştir. Romanda insanın anlam anlayışı sorunu üzerinde de durulmuştur ve ortaya çıkan tabloda erkek baskın bir toplumsal gerçek karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca romana özgü olarak ele alınan Cevdet Bey'in bir paşa kızı ile evlenmesi toplumun sosyoekonomik sınıf farklılığını da ortaya koymaktadır. Çünkü Cevdet Bey zengin, soylu bir paşa kızı olan Nigah Hanım ile evlenecektir. Bu evlenme bu üst sosyoekonomik sınıf ezikliği, aşağılık duygusundan kurtulma isteğidir de denebilir.

Eserde Geçen Sosyo-Kültürel Kelimelerin Çevirisinin Analizi

Akşit Göktürk, "Çeviri: Dillerin Dili" adlı eserinde çevirmenin, çeviri yapacağı dilleri iyi bilmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır.

Gerçekte çevirmenin, hem kaynak dilin, hem de çeviri dilinin işleyiş düzeninin çok iyi bilmesi, ikisinde de dil bilgisel öğeleri çözümlenecek yetide olması, yabana atılmayacak bir noktadır. Yalnız, metnin görünür nesnel sınırları ötesindeki birçok ilişkisinin de göz önünde tutulması, sağlıklı bir çeviri yönteminin ön koşuludur (Akşit, 2006: s. 17).

Edebî bir metnin çevirisi, zamana, kurulduğu yere veya yazarın uyruğuna bakılmaksızın var olan geleneksel sorunlara sahiptir. Edebi metnin çevirisi yapılırken şu hususlara özellikle dikkat çekmek zorundayız:

A. metin

B. içerik

C. estetik ve sanatsal anlam,

D. dilin orijinal ve geleneksel kullanımı vb.

Öte yandan, çeviri her zaman kültürlerarası ilişkilerin taze çizgisinde yazışmalar, aktarımı da sıkça kullanılan metal dilbilimsel üslup cihazlarıdır. Bu yüzden çevirisi yapılacak metnin bağlı olduğu kültürü de iyi bilmek gerekmektedir.

Daha önce de belirttiğimiz gibi sosyokültürel anlamlı kelimeler bir toplumun yaşam tarzından ortaya çıkar ve ancak o toplumda yaşayan o gelenek ve görenekleri, kısacası o toplumun mantalitesini bilenler bu tür kelimeler ile tam ifade edilebilirler. Çeviri yapılmak istendiğinde bu tür kelimelerin genellikle birebir karşılıkları bulunamamaktadır, bu yüzden karşı dile aktarma yapılırken çevirmenin bunu açık bir şekilde anlatması gerekmektedir. Aksi takdirde okunan eserden gerçek anlatılmak istenen düşünce verilmeyebilir.

Bazı örnekleri ele alacak olursak: “*Senin de el öpenlerin çok olsun. Sayfa 51.*” Bu cümleye baktığımızda Türk yaşam tarzından bir durumu belirten bir ifade kullanılmıştır. “*El öpmek*” ifadesi Türkler ve Doğulu toplumlarda sevgi, sadakat ve nezaket göstergesi olarak yerleşmiş bir gelenektir. Doğu’da, Müslüman toplumlarda ve bazı diğer doğulu toplumlardaki el öpme ve anıla koyma geleneği ise halen yaygındır. Batıdaki aksine genellikle kavuşmalarda ve [bayram], [anneler günü] vb. gibi özel günlerde el öpülür. Bu tür el öpmeye genellikle küçükler büyüklerin ellerini öperler. Süreç bazen eli öpülecek kişinin elini sunması ile, bazen de öpecek kişinin uzanması (el istemesi) ile başlatılır. Müslüman toplumlarda genellikle [namahrem] kimselerin -çok yaşlı olmadıkları sürece- elleri öpülmez. Eserde çeviri ise “*Пусть и тебе столько же раз будут руку целовать sayfa 57.*” Bu şekilde çeviri sunulurken Rus okur tarafında tam anlaşılabilir, bu durumda çevirmenin bir dipnot sunması gerekmektedir.

Çevrilen eserde karşımıza çıkan başka bir örnek üzerinde değerlendirilmeye gidildiğinde dipnot sunulması gereği ortaya çıkmaktadır. “*Kucağı kirletme hikâyesi s. 192*” ifadesinde çocuğun altını kirletmesinden bahsetmektedir. Fakat Rusçaya çevirisi şu şekilde yapılmıştır: “*Испачкать ей платье с.230*”. Bu şekilde yapılan çeviri okura olayın özünü anlatmak için yeterli olmayabilir. Burada çocuğun kendi kirletmesinden bahsetmektedir, fakat asıl anlatılmak istenen “*çocuğun altını kirletmesidir*”.

Ele aldığımız eserde bu çerçevede birçok örnek sunmak mümkündür. Örneğin; “*başın sağ olsun s. 261*” Türk toplumunda ölen kimsenin en yakınlarına söylenen ve bu durumda kişiyi teselli etmek ve üzüntüsünü belirtmek için kullanılır. Bu cümlenin eserde Rusçaya çevirisi ise “*Очень жаль с. 313*” yani “*çok yazık*” şeklinde yapılmıştır.

Liste halinde bazı kelimeleri şu şekilde sunabiliriz:

1. «*Don s. 257- одежда с. 308*»
2. «*Türkçü s. 316- национальности с. 379*»
3. «*Nimet s. 448*» - *обед с. 540*»

4. «*Fıkra s. 495*»- *веселая история с. 598*»

5. «*Paşa paşa otur s. 353- sadu paşa paşa с. 424*»

6. «*Дубина с. 463 – eli sopalı s. 383*»

Kitapta, «*paşa paşa otur s. 353- sadu paşa paşa с. 424*» deyimle birleşik bir söz öbeği karşımıza çıkmaktadır. Fakat burada tercüme yapılırken sadece «*otur*» kısmı çevrilmiş olup «*paşa paşa*» deyimini ise sadece Kiril alfabesi ile yazılmıştır. Bu durumda deyimnin tercümesinin yapılması mümkün değildir, ancak eşdeğer sayılabilecek bir deyim kullanılması veya dipnot sunulması gerekmektedir. «*Paşa paşa*» deyimini, «*kimseyi rahatsız etmeden, beğenilir bir davranış içinde*» anlamındadır (Aksoy, 2003: s. 1008).

Eserde karşımıza çıkan bazı kelimeler ise Türk mutfağı kültürüne aittir. Dolayısıyla verilen bu kelimeler, Rus okur tarafından anlaşılması için, çeviride dipnot sunulması gerekmektedir. Örneğin; «*baklava s.585*» - *пахлава с. 585*, «*kadayıf s.104*»- *кадауф с. 122*, «*muhallebi s.80*»- *мухаллеби с. 94* gibi kelimeler eserde karşımıza çok çıkmıştır. Rus okuru tarafından daha anlaşılır olması için dipnot verilmesi, eserin okurca anlaşılmasını daha rahat kılacaktır.

Sonuç

Sonuç olarak «*Cevdet Bey ve Oğulları*» adlı eser zihniyet farklılıklarına ve çeviri zorluklarına rağmen Rusçaya başarılı bir şekilde çevrilmiştir. Eserde Türk günlük yaşantısının ve Türk toplumunun izleri büyük oranda Rus okuyucuya iletilmiştir. Burada çevirmenin başarısı oldukça büyük öneme sahiptir.

Kaynakça

- Aksoy, Ömer Asım. (2013). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, 2 Deyimler Sözlüğü*. İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Göktürk, Akşit. (2006). *Çeviri: Dillerin Dili-İnceleme*. Ankara: Yapı Kredi Yayınları.
- Pamuk, Orhan. (2011). *Cevdet Bey ve Oğulları*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Solmaz, Yusuf. (2003). *Orhan Pamuk'un Cevdet Bey ve Oğulları Romanında Anlam Arayışı*. Ankara: Phoenix Yayın evi.
- Памук, Орхан. (2007). *Джевдет Бей и Сновья*. Санкт-Петербург: издательство амфара.